

Grote steden met groeiambities hanteren de stelling 'Voor wonen en werken de lucht in, transport en opslag de ondergrond in. Meer oppervlak is er niet!'. De openbare ruimte die overblijft, wordt steeds meer vergroend om steden leefbaar te houden. Dat wringt met de energietransitie. De ondergrond kan bijdragen aan een oplossing, als machinekamer van de stad.

Ondergrondse belangen boven tafel krijgen

foto: Berry Koki

De ondergrond is interessant, want deze is overal en zelfs tot twintig meter diepte goed bereikbaar. De ondiepe ondergrond, tot drie meter, is de plek waar zo ongeveer alle transitie op dit moment mee te maken hebben. Drinkwater, energie, glasvezel, riolering, boomwortels, ondergrondse containers en dit alles met respect voor bodemleven en grondwaterstromen. Zonder dit alles is er geen gezonde openbare ruimte, geen woningbouw, geen bedrijvigheid; kortom een niet functionerende maatschappij. De ondergrond is ook een makkelijke plek om maar even buiten beschouwing te laten, want je ziet het immers toch niet en dan is samenwerken niet vanzelfsprekend. Tegelijkertijd is het is de plek die iedereen claimt.

Puzzelen met sectorale opgaven

In elk gemeentelijk bestuursconvenant staan de opgaven klimaatadaptatie, vergroening (meer bomen) en energietransitie. Deze opgaven claimen allemaal dezelfde ruimte in de bestaande openbare ruimte. De netbeheerders claimen deze locaties voor hun trafohuisjes en voor extra kabels en leidingen. Daarnaast stelt iedere organisatie eisen rondom hun bomen en kabels: wat mag wel, wat mag niet. Dit geeft weer extra beper-

kingen. Zo mag een warmtenet niet binnen anderhalve meter liggen van een waterleiding om opwarming van het drinkwater te voorkomen. Bomen op een kabel of leiding is onbespreekbaar; bomen zorgen juist voor koeling en gaan opwarming van drinkwater tegen. Kortom een puzzel waarvan de stukjes net niet passen. Gemeenten zijn aan zet om deze puzzel op te lossen.

De meeste druk op schaarse ruimte is in de gebieden met de hoogste inwoneraantallen. Juist in dit hoogstedelijk gebied zijn alle transitie aan de orde en is het van belang de bestaande openbare ruimte zo efficiënt mogelijk te gebruiken en te ordenen. Samenwerking is echt noodzakelijk maar staat onder hoge druk door de snelheid die het oplossen van netcongestie vraagt. Als samen- en integraal werken meer tijd en energie kost, leidt dit uiteindelijk tot sectoraal werken. Dit zien we dan ook steeds meer. Als we dan over tien of vijftien jaar terugkijken, kunnen we trots zijn dat de netcongestie is opgelost. Helaas ging de weg vaker open, was er geen plaats voor bomen tegen de hittestress en waren weer extra kabels nodig voor de airco's. Men ging sneller maar we kwamen niet verder. De komende generaties betalen hiervoor de prijs.

Programma Bodem en Ondergrond

Ondanks dat samenwerking meer tijd en inspanning kost, beseffen alle *stakeholders* dat het voor toekomstige generaties veel oplevert. Gemeenten houden zich dagelijks bezig met de regie van de boven- en ondergrondse openbare ruimte. Hiermee geeft de gemeente invulling aan haar maatschappelijke taak om boven- en ondergrond in samenhang in te richten, zodanig dat er nu en in de toekomst ruimte is voor alle maatschappelijke opgaven. De kamerbrief 'Water

en Bodem sturend'¹ benoemt nadrukkelijk de ondiepe ondergrond, inclusief maatregelen, onder de noemer 'efficiënte ondergrondse ordening'. Het verplicht stellen van het ruimtelijk ordenen van de ondergrond, voor rijksoverheid, gemeenten en provincies, én hiervoor een instrument te ontwikkelen, is een positieve ontwikkeling.

Een hoofddoel van het bijbehorende Programma is om in 2050 integrale gebiedsgerichte afwegingen te maken waarin de boven- en ondergrondse ruimte vraag en het principe van water en bodem sturend volwaardig en evenwichtig zijn meegenomen. Ook is de ondiepe ondergrond (in het stedelijk gebied) zodanig geordend, ingericht en beheerd dat het natuurlijk water- en bodemsysteem in balans is met alle boven- en ondergrondse gebruiksfuncties, zowel biotisch als abiotisch.

Het programma gaat uit van drie breed gedragen principes voor een rechtvaardige verdeling van de ruimte:

1. Niet afwentelen. Keuzes moeten niet zorgen voor het afschuiven naar de volgende generatie of andere gebieden.
2. Recht doen aan schaarste: meervoudig ruimtegebruik. Waar mogelijk moeten functies slim en met kwaliteit worden gecombineerd.
3. Recht doen aan eigenheid: gebiedskenmerken centraal. Beschermen en benutten wat er is en toevoegen wat past bij de waarde en het karakter van het gebied.

Om dit hoofddoel te bereiken is regievoering, door gemeenten op de ondiepe ondergrond essentieel. Dit voorkomt dat functies elkaar blokkeren, stimuleert functiecombinaties en voorkomt schade aan de bodem en grondwater.

We zien dat er door tijdsdruk steeds vaker sectoraal in plaats van integraal wordt gewerkt

Goede voorbeelden

Gemeenten en netbeheerders vinden elkaar al jaren om te zoeken naar oplossingen. Het idee om nog meer de diepte te gebruiken is al toegepast in een *living lab* in Leiden. De komende jaren ligt daar een testsysteem om kabels en leidingen onder elkaar te leggen, het VKLS (Verticaal Kabels en Leidingensysteem). De TU Eindhoven levert een wetenschappelijke rapportage over de technische haalbaarheid.

Ook loopt er een traject om te komen tot een nieuw ontwerp voor bovengrondse objecten, zoals trafokasten, die makkelijk inpasbaar zijn in de bestaande openbare ruimte en er aantrekkelijk uitzien. Kansrijk zijn de convenanten op bestuurlijk niveau tussen gemeenten en netbeheerders om gezamenlijk te programmeren, te ontwerpen én uit te voeren. Er zijn succesvolle projecten op basis van het convenant uitgevoerd, mede door het bestuurlijke draagvlak. Deze oplossingen helpen om alle ambities in de stad wél in samenhang te realiseren.

Gemeenten en netbeheerders dragen hiermee bij aan hun gezamenlijke maatschappelijke verantwoordelijkheid. Daarbij zijn voor de kosten het principe 'de laagste maatschappelijke kosten' leidend, dat wil zeggen: de burger betaalt het minst bij een vastgestelde kwaliteit.

Parlement van de Ondergrond

Belangen van partijen blijven diep verborgen in grote organisaties. We proberen nog onvoldoende elkaars nieren om het goede gesprek te voeren over elkaars belangen. Daarna kunnen we met respect voor elkaar komen tot gedragen oplossingen. Dit voorkomt conflicten op de werkvloer en verspilling van geld en tijd. Zeker op het moment dat er een probleem ontstaat en de graafmachine stil komt te staan.

Belangen van partijen blijven diep verborgen in grote organisaties

Op de slotmanifestatie van de City Deal Openbare Ruimte op 23 april 2024 presenteerde ik het Parlement van de Ondergrond. Geïnspireerd door het Parlement van de Noordzee, een open podium voor gesprekken tussen mensen, dingen, dieren en planten. Het staat een ander niveau van samenwerken voor, waarin bestuurders en beslissers van *stakeholders* op basis van gelijkwaardigheid het hoofd bieden aan onderlinge problemen. Dit geeft hun organisaties comfort en zekerheid; onderlinge problemen komen in een vroegtijdig stadium aan de oppervlakte. Ik hoop dat we voldoende tijd krijgen om dit vorm te

geven, dan levert samenwerken energie en tijd op. ✨

Berry Kok geeft op woensdag 26 september 2024 om 13.00 uur een lezing over dit onderwerp op de Vakbeurs Openbare Ruimte bij het Future Green City Ideeëentheater. Kijk op www.openbareruimte.nl/bezoeker/lezingen voor meer informatie.

Noot

1. Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Kamerbrief Water en bodem sturend, 25 november 2022.

[foto: Shutterstock]